

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра педагогіки та психології

Реєстраційний № _____

Бакалаврська робота
АДАПТИВНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ПОПІ ЕВЕЛІН ПЕТРІВНА
Студентка IV-го курсу
Спеціальність: 6.010101 Дошкільна освіта
Освітній рівень: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № 1/ 2018

Науковий керівник:

Бергхауер-Олас Е. Л.
доктор філософії, в.о. доцента

Завідувач кафедрою _____

Маргітич К.Є
канд. пед. наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 201_ року

Протокол № _____ / 201_

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра педагогіки та психології

**Бакалаврська робота
АДАПТИВНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.**

Освітній рівень: бакалавр

Виконала: студентка IV-го курсу
спеціальності 6.010101 Дошкільна освіта

Попп Евелін Петрівна

Науковий керівник: Бергхауер-Олас Е. Л.
доктор філософії, в.о. доцента

Рецензент: Гаврилюк Ілона Юліївна

викладач

Берегове
2018

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Pedagógia és Pszichológia Tanszék

Az óvodáskorú gyermek beilleszkedési képességei

Szakdolgozat

Készítette: Papp Evelin

IV. évfolyamos Óvodapedagógia
szakos hallgató

Témavezető: dr. Berghauer-Olasz Emőke PhD
mb. docens

Recenzens: Gávriljuk Ilona
tanár

Beregszász – 2018

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	5
A dolgozat felépítésének ismertetése	6
A felhasznált szakirodalom ismertetése	7
I. Egyén és közösség fogalma	9
I.1. A szocializáció	10
I.2. Társas fejlődés a kisgyermekkorban.....	13
II. Adaptáció	14
II.1. A szociális készségek tanítása és fejlesztése	15
II.2. A proszociális viselkedés	15
II.3. A sikeres adaptáció és a játék.....	17
III. Az adaptáció során kialakuló negatív viselkedési formák.....	19
III.1. Agresszió	21
III.2. Konverziós zavar	22
III.3. Az indulat. Magatartási nehézségek	23
IV. Interjú.....	25
Beilleszkedés a szülő szemével.....	26
Összefoglalás.....	28
Felhasznált irodalom	31
Mellékletek	
Rezümé	

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Опис роботи.....	6
Опис використаної літератури.....	7
I. Поняття особистості та громади.....	9
I.1. Соціалізація.....	10
I.2. Соціальний розвиток у дітей раннього віку.....	13
II. Адаптація.....	14
II.1. Викладання та розвиток соціальних навичок.....	15
II.2. Просоціальна поведінка.....	15
II.3. Успішна адаптація та гра.....	17
III. Негативні поведінки під час адаптації.....	19
III.1. Агресія.....	21
III.2. Конверсійний розлад.....	22
III.3. Темперамент. Поведінкові труднощі.....	23
Інтерв'ю.....	25
Адаптація очима батьків.....	26
Висновки.....	28
Список використаної літератури.....	31
Додатки	
Резюме	

Bevezetés

„Néhány gyermek egy gyakran használt hasonlaltal élve érzékeny orchideára hasonlít. A stressz és a nélkülözés hatására gyorsan elhervad, de a törődéstől és az odafigyeléstől kivirágzik. A többiek olyanok, mint a pitypang. Alkalmazkodnak a negatív hatásokhoz és a megpróbáltatásokhoz, de a pozitív élmények előnyeiből kevésbé részesülnek.”

(Belsky, 2017, 508.o.)

A munka tárgya az óvodáskorú gyermek beilleszkedési képességei. Ezen belül pedig azokat a zavarokat, nehézségeket vizsgálom majd, amelyek gátolják azt, hogy a gyermek teljes mértékben beilleszkedjen egy közösségbe.

A célja az, hogy bemutatásra kerüljön, hogy milyen nehézségekkel (elsősorban szocializációs és adaptációs szintéren) kell megküzdenie egy óvodáskorú gyereknek. Ismertetem, hogy milyen problémák adódhatnak a szocializáció folyamatát illetően. Ezeknek a nehézségeknek különféle okai lehetnek, melyek forrását elsősorban az első szocializációs szintér, azaz a család adja.

Tari Annamária, pszichológus és pszicho terapeuta, *Bátor generációk* c. könyvében a következőképpen fogalmaz a családon belüli szocializációt illetően:

„Attól, hogy a világ olyan, amilyen, a gyerek még olyan lesz, amilyenné a család nevelte. A befolyásolhatóság, sodorhatóság annak a jele, hogy nincs kialakult biztonságos értékítélete, vagy olyan érzelmei vannak, melyekhez kellett egy új közeg, legyen ez szorongás, agresszió vagy félelem.”(Tari, 2017, 38.o.)

Vekerdy Tamás *Kisgyerekek, óvodások...* c. könyvében a családon belüli szocializáció utáni korszakról beszél, az intézményi szocializációról. Szerinte a pedagógus szerepe nem más, mint segíteni a gyerek kibontakozását, érvényesülését, és azt, hogy a saját törvényei szerint tegye mindezt. Ezt a következőképpen fogalmazta meg könyvében:

„Minden ember egyetlen a maga nemében, és úgy tűnik, földi létének értelmét az adja, hogy kibontakoztassa magát. Így hát a mi nevelői feladatunk csak az lehet, hogy segítsünk neki leérkezni, megérkezni, kibontakozni a maga legbensőbb törvényei szerint.”

(Vekerdy, 2016)

A dolgozat négy fő fejezetből áll, amelyet egy bevezető rész előz meg. A bevezetésben megtalálható a munka tárgya, célja és felépítése. A munka során felhasznált szakmai irodalom részletesebb ismerete csak ezek után következik, ahol a legfrissebb publikációkat igyekeztem felhasználni.

Az első fejezet az egyén és a közösség fogalmát tárgyalja. Ezen belül megtudhatjuk, hogy mit nevezünk szocializációnak, ezeknek milyen szinterei vannak. A *Társas fejlődés kisgyermekkorban* c. fejezet a gyerekek szocializációs képességeiről szól.

A második fejezet az adaptációt, és a kisgyermek adaptációs képességeit foglalja magába. Külön rész foglalkozik a szociális készségek tanításával és fejlesztésével. A proszociális viselkedésről bővebben szintén ebben a fejezetben tudhatunk meg többet. Ez a gyerekek azon korszaka, amely során megszilárdulnak a hajlamai és kialakulnak a szokásai. Az adaptációt nagyban segíti a játék, és a különféle társas érintkezések. Erről a fejezetben szintén külön részben olvashatunk.

A harmadik fejezet azokkal a nehézségekkel foglalkozik, amelyet az intézményi szocializáció során felmerülhetnek. Elsősorban a negatív viselkedési formákról van szó, mint az agresszió, konverziós zavar vagy akár az indulat. Részletesebben minden viselkedésformáról külön fejezetekből tudunk részletesebben tájékozódni.

Az utolsó fejezetben törekedtem arra, hogy a munkában a hazai véleményeket is megismertessem. Ennek érdekében elsősorban néhány kérdéssel fordultam egy 11 éve óvodapedagógusként dolgozó nőhöz. Ő segített abban, hogy a pedagógus szemszögéből vizsgáljuk a beszoktatás és a beilleszkedés problematikáját. Ezzel szemben egy négygyerekes édesanya véleményét kérte ki a témával kapcsolatban.

A munka összefoglalással zárul, amely után a felhasznált szakirodalom is megtekinthető listázott formában.

A felhasznált szakirodalom ismertetése

A dolgozat összeállítása során törekedtem a friss szakirodalmak felhasználására. A munka során legtöbb alkalommal Dr. Bagdy Emőke könyvét használtam fel. Önmagáról így nyilatkozik a *Napút* c. folyóiratban:

„Mindig szerettem tanítani és lelket gyógyítani. Ezt teszem ma is, és tanítok „nem középiskolás fokon” a média minden csatornáján és mindenütt, ahová hívnak, és ahol terjeszthetem a pszichológiai ismereteket. Remélem, sokáig végezhetem ezt a szolgálatot. Mégsem időt kérek a sorstól, hanem csak azt, hogy szabott életidőmben mindig a személyes érdekeltségen túlmutató értelme legyen annak, amit teszek.”

Mint pszichológus, a *Családi szocializáció és személyiségzavarok* c. könyvében sok hasznos információval szolgált, mivel ez a könyv a gyermekkori és a családon belüli szocializáció eredményeit és következményeit tárgyalja. A legfontosabb időszakként említi az emberi életben a gyerekkort, hiszen a történések hatással vannak az egyén későbbi életére.

Mérei Ferenc és V. Binét Ágnes *Gyermeklélektan* c. könyve szintén nagy segítségnek bizonyult a munka összeállítása során. Mindamellett, hogy a saját kísérleteiket és megfigyeléseiket ismertetik, a nemzetközi tanulmányokról is szót ejtenek. A könyv segít abban, hogy megértsük, miért viselkedik egyes esetekben a gyerek úgy, ahogyan nem várnánk. Milyen hatásai vannak a változásoknak, a külső hatásoknak és az intézményi szocializációnak a későbbi életük folyamán. Ahogy a könyv füljegyzetében fogalmaznak:

„Nevelni csak úgy tudunk, ha látjuk a gyermekben a felnőttet, akivé lesz. De a pszichológiai szemlélet - a nevelésben, a gyógyításban, az esztétikában - egyre inkább megkívánja azt is, hogy lássuk meg a felnőttben a gyereket, aki volt: a gyermeket.”

Fejlődéslélektan címen jelent meg Michael Cole és Sheila R. Cole közös könyve, amelyet minden fejlődési szakasznál fel lehet használni szakirodalomként, hiszen egészen a fogantatástól a gyermekkoron keresztül a felnőttkorig mutatja be az emberi fejlődés különféle szakaszait. Ezeket a szakaszokat minden fő elméleti módszerrel igyekszik bemutatni. Tárgyalja a legfontosabb kutatási eredményeket, és a gyakorlati alkalmazásokra is különös hangsúlyt fektet. A könyvet magyarra először 1997-ben fordították, a legújabb kiadása 2001-ben került a könyvesboltok polcaira. A 2001-es kiadásban már frissítették a könyv bibliográfiáját, így a legújabb kutatási adatokat is tartalmazza.

A gyermeklélektan terén századunk legismertebb pszichológusa Jean Piaget. Piaget és Bärbel Inhelder 2004-ben az Osiris Kiadónál megjelent magyar nyelvű fordított könyvében betekintést nyertem a gyermeki fejlődés legfontosabb szakaszaiba. *Gyermeklélektan* c. könyvük kiválóan foglalja össze azokat az alapelveket, amelyeket sem pedagógusként, sem pedig szülőként nem szabad figyelmen kívül hagyni. Könyvükben a gyermekek lelki fejlődését három nagy szakaszra bontva tárgyalja. Elmélete szerint egyik szakasz szüli a másikat és hatással van a következőre. Így az egyén ezeknek a szakaszoknak a mentén bontakozik ki.

I. Egyén és közösség fogalma

Amikor közösségről beszélünk, általában azokról az egyénekről esik szó általánosítva, akik ezt a közösséget alkotják. Ebből kifolyólag a közösség maga és a személy szoros kapcsolatban állnak egymással. Legyen szó kisebb vagy nagyobb közösségről, az hatással van ránk, és arra a véleményre, amelyet rólunk alkotnak. Ahogyan azt a Pedagógiai Lexikon is megfogalmazza, ez a közösség és az egyén elválaszthatatlan kapcsolata egymással.

Az egyik megfogalmazás szerint a történelemnek köszönhető, hogy a közösség, mint olyan, létrejött, hiszen az emberek kénytelenek voltak együtt élni és gondolkodni. Ennek eredményeként jött létre a közösség. Az emberek ritkán választhatják ki, hogy melyik az a közösség, amelybe tartozni akarnak, hiszen általános esetben az egyén beleszületik a közösségbe. A közösség fogalmának van egyfajta értékszempontú értelmezése is, miszerint az emberi együttműködés legmagasabb foka a közösség, amelyet az emberek szabadon hoznak létre. A megfogalmazás szerint tehát amellett, hogy van egy közösség, ahová az ember beleszületik, létezik olyan is, amelyet szabad akaratából választ az egyén, figyelembe véve a saját értékrendjét (Báthory-Falus, 1997., 312. o.).

A fenti megfogalmazások alapján tehát egyértelművé vált, hogy az élete során egy egyén több közösség tagja lehet. Ezek a közösséget eltérőek lehetnek. Vannak olyan közösségek, amelyek meghatározó jelleggel bírnak az életünkben. Ilyen lehet a család, a szomszédság, az osztályközösség, egy baráti társaság. Ezen kívül azonban léteznek különbözőféle közösségek, mint például egy művészeti, politikai, gazdasági közösség. Mindegyik témában kiválaszthatjuk a számunkra legmegfelelőbb közösséget, amelyhez tartozni szeretnénk.

Mivel az ember társas lény, hatalmas szerepet játszik az életében a közösség. Ezért szüksége van egy csoportra, amin belül képes fejlődni. Így tehát szükséges, hogy minden életszakaszban különböző csoportok tagjai lehessünk. A közösségek alakítják a személyiségünket, attól függően, hogy a csoporton belül milyen társadalmi hatások érnek bennünket. Az egész életünkre befolyással vannak, legyen szó egy viselkedésformáról, egy fontos döntésről, vagy az életvitelünkről (Sallai, 1996., 80. o.).

Megkülönböztetünk természetes és mesterséges közeget. Ennek fényében tehát azok a közösséget, ahová születünk, természetes közösségnek számítanak. Ide tartozik a család, vagy munkahely, amelynek az élete folyamán bármely személy a tagjává válhat. A mesterséges közösség az a fajta csoportosulás, amely különféle érdekből jön létre. Ebbe a csoportba

sorolhatjuk a különböző civil-, politikai-, művészeti-, stb. szervezeteket. Ezekbe a közösségekbe az egyén saját döntése alapján lép be (Sallai, 1996., 80. o.).

A szociológiai magyarázatok a társadalom és a társadalmi közösségek egyénre gyakorolt hatását emelik ki. Az egyén úgy képes látni önmagát, hogy tudja, milyennek látják őt a számára legfontosabb csoportok tagjai – véli Ch. Cooley G. H. Meard szerint is az egyén mások segítségével kap öngazolást és tudja ellenőrizni önmagát. Az egyén részt vesz a társadalmi életben és szociális (társadalmi) énje teszi képessé az emberi életre. T. Parsons elméletében¹ a szocializáció során elsősorban olyan tevékenységeket tanulunk meg, melyeket különböző társadalmi szinteken végezhetünk. Ebben nagy szerepe van a családnak és az iskolának (Zrinszky, 2002., 59–60. o.).

I.1. A szocializáció

Mi, emberek, életünk során a legkülönbözőbb társadalmi szokásokkal és kultúrákkal találkozunk. Azonban ahhoz, hogy egy-egy társadalom el tudjon fogadni bennünket, szükség van arra, hogy átessünk egy szocializációs folyamaton. Mindenekelőtt fontos, hogy meghatározzuk, mi is az a szocializáció. Rengeteg megfogalmazás van, ami a kifejezést magyarázza, azonban én csak néhány olyat említenék, amelyeket a leggyakrabban emlegetnek.

„A szocializáció folyamatában az egyén elsajátítja a viselkedés szabályait, azokat az értékeket, képességeket és ismereteket, amelyek lehetővé teszik, hogy a társadalom tagjaként működjenek” (Hewstone és Stroebe, 2007).

A szocializáció arról szól, hogy annak a közösségnek, amelynek tagjai vagyunk, megtanuljuk és megismerjük szokásait, kultúráját és szabályait. A folyamatban fontos szerepet játszik a család. Ugyanis a gyerek a szülők segítségével sajátítja el azokat a társadalmi szerepeket, amelyekre élete során szüksége lesz. Kialakul a gyerek saját személyisége, meghatározható lesz a temperamentum, elkezd kialakulni az énkép. Szociális identifikáció megy végbe, tehát a gyerek mindenben arra a személyre próbál leginkább hasonlítani, akit a legjobban szeret a környezetéből (Bove, 2013).

Egy másik megfogalmazás szerint: *„A társas interakciók során tanuljuk a társas viselkedést, szerzünk társas tapasztalatokat. A szocializáció a szocializációs partnerek közötti*

---

¹A funkcionálismust *Talcott Parsons* vezette be a szociológiába. Elméletét szokás strukturalista-funkcionalistának is nevezni. Abból indul ki, hogy minden társadalomnak négy feladatot kell ellátnia, azaz négy funkciója van, és ennek megfelelően minden társadalmon mint rendszeren belül négy további alrendszer működik (Andorka, 2006.).

interakciókban valósul meg. A társas interakciókhoz szükséges társas készség, megértés és empátia, érzelmi érettség (a felnőtt részéről), az interakció akkor sikeres, ha kölcsönösségre épül és a szerepek jól körülhatároltak” (Maccoby, 2007).

Bagdy Emőke definíciója szerint a szocializáció az a folyamat, amely során az egyén beilleszkedik a társadalomba, megtanulja megismerni a környezetet, az együttélés szabályait és az elvárt viselkedésmódokat a magáévá teszi, és nem utolsósorban a folyamat során megismeri önmagát.

A szocializációnak különböző szinterei lehetnek. Ezek a következők:

- **Családon belüli szocializáció.**

Valamennyi megfogalmazás azt sugallja nekünk, hogy a szocializáció a születésünktől fogva a halálunkig elkísér. A folyamat sikeressége és könnyedsége személyenként változik. Mindenekelőtt fontos, hogy milyen karakterek vagyunk, melyek azok a vonások, amelyek velünk születtek. Ezt követi az első szocializációs szintér, azaz a család milyensége. A családban való szocializáció azonban nem egyirányú. Tehát nem csak a szülő van hatással a gyerekekre, hanem a gyerek is gyakorol hatást a szülőre.

Családi szocializáció háromféle típusú lehet:

- gyermekközpontú
- felnőtt központú
- fejlődés központú

A szocializációt befolyásoló tényezők közé tartozik a család hovatartozása, a környék, és az anyagi helyzet. A gyerekek azonban elsősorban a szüleiktől, vagy a közvetlen környezetből látott viselkedésformákat veszik át (Bányász, 2008).

- **Intézményi és kortárs szocializáció**

A családon belüli szocializációt követi az intézményi szocializáció. Az óvoda az első intézmény, amikor a gyermek távol van a szülőktől, a kortársak kerülnek előtérbe, rendkívül fontossá válik a társakkal való együttélés. Nagyon erős személyiségformáló hatása van, és egyben felkészíti a gyermeket az iskolai oktatásra.

Piaget demokratikusabbnak nevezi a kortárs csoportokat, ellenben a szülő-gyerek kapcsolattal. A kortárs csoportokban egyenrangú tagok szabják meg a közösségre érvényes törvényeket, viselkedési formákat, szokásokat, hagyományokat. Az efféle kortárs csoportokkal minden nemzedék rendelkezik (Bányász, 2008).

Itt kezdődik meg az a folyamat, amikor a gyerekek le kell válnia a szülőről (esősorban az anyáról), és egy olyan környezethez kell alkalmazkodnia, amelyben nincs vele az édesanya. Megkezdődik a leválás, amely általában a gyerekek nem feltétlenül tetszik, és nehezen fogadja el, hogy ki kell szakadnia abból a környezetből, amelyben eddig élt. Nemtetszését általában vagy sírásban, hisztizésben fejezi ki. Súlyosabb esetről beszélhetünk akkor, ha egyet nem értését agresszió, szorongás, vagy szobatisztasági problémák kísérik.

A gyerekek ilyenkor két különböző szocializációs folyamattal is meg kell birkóznia, ami ugyan összefügg egymással, mégis nehéz lehet ilyen korban, főleg akkor, ha a családi háttér nem megfelelő. Az egyik ilyen szintér az intézményen belüli szocializáció, ami azt jelenti, hogy hozzá kell szoknia a gyerekek azokhoz a szabályokhoz, követelményekhez és elvárásokhoz, amelyeket az intézmény és az intézmény dolgozói támasztanak a gyerek felé.

Mivel minden gyermeknek más és más képessége van a beilleszkedéshez, a pedagógusnak fontos szerepe van a folyamatban. Vonatkozik ez főként a kisebbségben élő gyerekekre, hiszen a beilleszkedés során további nehézséget okoz a kétnyelvűségből adódó problémák halmaza.

A második nagyon fontos szintér pedig a kortársak közé való beilleszkedés. Ebben közegben tanulja meg, hogy hogyan szerezzen barátokat, hogyan hívjon játszani egy másik gyereket, vagy esetleg hogyan kérje el a másik gyerek játékát.

Ezek a folyamatok azonban nem mennek minden esetben zökkenőmentesen, ezért elsősorban ezekről a problémákról, annak okairól, illetve lehetséges megoldásairól beszélek majd munkám nagy részében.

- **Szakmai**

Erről a fajta a szocializációs szinterről akkor beszélhetünk, amikor az egyén belép egy bizonyos szakma vagy hivatás képviselői közé. Ezen a szintéren fontos, hogy mennyire elhivatott a személy a saját szakmájában, mennyire tájékozódott, és mennyire elismert.

A legtöbb felnőtt egy újabb közösség, a munkahelyi közösség tagja lesz, és az ideje nagy részét a munkahelyen tölti. Ennek a közösségnek is megvannak azok a normái, amelyekhez alkalmazkodni szükséges (Bányász, 2008).

Óvodapedagógus szemmel a munkahelyi szocializációhoz nagyban hozzájárulnak az intézményekben szerzett tapasztalatok. Ezzel kapcsolatos ismereteik felhasználása által könnyebben beilleszkedhetnek az adott társadalomba, illetve a munkahelyi szokásokhoz és szabályokhoz is akadálymentesen alkalmazkodnak.

Az óvoda és különböző intézmények segítenek az énefejlődésben, a helyes szociális kép kialakításában, a reális énkép megfestésében. Mindezek mellett nagyon fontos, az éneideál (az önmagunkkal kapcsolatos vágyok és elképzelések) megalkotása. A későbbiekben ezek vezetnek az egyén képességeinek megfelelő célok megvalósításának módjához eléréséhez.

I.2. Társas fejlődés a kisgyermekkorban.

A szocializáció arról szól, hogy annak a közösségnek, amelynek tagjai vagyunk, megtanuljuk és megismerjük szokásait, kultúráját és szabályait. A folyamatban fontos szerepet játszik a család. Ugyanis a gyerek a szülők segítségével sajátítja el azokat a társadalmi szerepeket, amelyekre élete során szüksége lesz. Kialakul a gyerek saját személyisége, meghatározható lesz a temperamentum, elkezd kialakulni az énkép. Szociális identifikáció megy végbe, tehát a gyerek mindenben arra a személyre próbál leginkább hasonlítani, akit a legjobban szeret a környezetéből.

A megfigyelésnek és a megerősítésnek fontos szerepe van. A megerősítés jutalmazással vagy büntetéssel történik. A gyerek hipotézist állít fel arra, hogy mi a helyes viselkedés, a felnőttek különböző reakciói által (Bove, 2008).

A kutatások kimutatták, hogy azoknál az egyéneknél, fejlettebbek a szocializációs képességek és készségek, akiknek megfelelő az önértékelése, és pozitív énképpel bírnak. Nem utolsósorban befolyásoló tényező az is, hogy az egyén milyen attitűddel rendelkezik a a környezetét illetően. Fontos a jó kommunikációs kompetencia, a csoportba tartozó személyek elfogadása, és a csoporton belüli tevékenységeken való aktív részvétel. Ez a három tényező elősegíti, hogy az egyén megfelelőképpen alkalmazkodjon azokhoz a hatásokhoz, amelyek a közösségen belül és kívül érintik őt. Ide tartozik például, hogy olyan viselkedésformát válasszon, amelyet a helyzet megkíván, valamint a társalgás alatt olyan beszédstílust alkalmazzon, amely éppen szükséges. Elősegíti a szociális kompetencia fejlődését, ha az egyén

egyedül képes megbirkózni a problémáival, miközben nem csak a saját, de a csoport többi tagjainak az érdekei is figyelembe veszi. Természetesen fontos az is, hogy pozitív hozzáállású egyén legyen, barátkozó típus, nyíltan beszél az őt érdeklő témákról (Nagy – Zsolnai, 2001).

A szociális kompetencia nem egy, hanem kétoldalú folyamat. Az egyik oldalon az egyén megtanulja azokat a társadalmi normákat, amelyek elfogadottnak számítanak a közösségben. A másik oldalról vizsgálva a személyiség alakulása áll a központban, amikor azokat az érzéseket és viselkedésformákat tanulják meg, amelyekkel a különböző hatásokra reagálnak (Cole, M. – Cole, S.R. 1997, 412.o.).

II. Adaptáció

Piaget szakasz elméletének igazi jelentősége, hogy egyesíteni tudta a szakaszos fejlődés és a folytonosság látszólag ellentmondásos folyamatait. Piaget szerint a fejlődés lényege az alkalmazkodás (adaptáció) folytonossága, ami tulajdonképpen a biológiai evolúció pszichésmodell-analógiája. Az alkalmazkodás ebben az értelemben is a szervezet és a környezet kölcsönhatása, vagyis a viselkedés olyan szerveződése, amely kedvez a szervezet működésének.

Az adaptáció biológiai folyamata a pszichikus fejlődésben két jelenség egymáshoz való viszonyaként (egyensúlyaként) jelenik meg. Az egyik jelenség az asszimiláció (hasonulás), a másik az akkomodáció (igazodás).

Az asszimilációval a szervezet úgy oldja meg az új helyzetet, hogy az újat egy már ismerthez hasonlítja, azaz bevonja a hasonló helyzetben már kialakított sémába (pl. immunrendszer).

Az akkomodációval azonban a szervezet idomul a környezethez, tehát az új körülményhez igazítja azt a cselekvésmódot, amelyet előzőleg megszerzett (Bove, 2013).

Tehát a pszichikus fejlődés során, az asszimilációval a gyermek a külvilágot alakítja önmagához, az akkomodációval pedig önmagát a külvilághoz. Az elsővel gazdagítja, a másodikkal pontosabbá teszi a világról és önmagáról alkotott ismereteit. Vagyis az asszimiláció általánosít, az akkomodáció pedig differenciál.

Amennyiben az egész adaptációs jelenséget, mint információfeldolgozási folyamatot vizsgáljuk, akkor jóval közelebb jutunk az oktatás, illetve pedagógiai megközelítéshez.

Az hasonítással ugyanis a meglévő ismeretrendszerbe ágyazza a szervezet, s így könnyebben érthetővé válik a fejlődő egyed számára.

Az akkomodációval (idomulással) a szervezet szemléletesen „feladja önmagát” és beleolvad amintaként megjelenő új ismeretbe. Ezáltal új séma keletkezik, amely a gyermek számára újmegoldási lehetőséget kínál.

Érthető tehát, hogy az asszimiláció tiszta típusát Piaget a szimbolikus játékban látja, míg az akkomodációt legtisztább formájában a mintakövetésben, az utánzásban fedezi fel (Bove, 2013).

II.1. A szociális készségek tanítása és fejlesztése

Az adaptáció során az egyén szociális képességei befolyásolják az adaptáció sikerességét. A szociális képességek nagy részét megtanulják a családtagoktól, pedagógusoktól, azonban ezeket fejleszteni is lehet.

Nagy József egy 2002-es felmérésében a szociális kompetencia fejlődését vizsgálta, a munka során kiderült, hogy a gyerekek a szociális kompetencia kétharmada még óvodáskorban kialakul.

A szociáliskészség-fejlesztés során fontos, hogy a pedagógus empatikus legyen, s ezt az empátiát a gyerekeknek is tanítani tudja. Tehát nem szabad passzívan figyelni a gyerekekre, hanem át kell éreznünk a helyzetét, beleérezni magunkat abba a szituációba amely a gyereket érinti. Ahhoz, hogy a szociális készségeket fejleszthessük, szükség van arra, hogy olyan élethelyzeteket teremtsünk a tanulás során, amelyekből tanulni tud.

Mivel elsősorban a pedagógustól tanul a gyerek, fontos, hogy az oktató gazdag „viselkedérepertoárral” rendelkezzen. A gyors, ugyanakkor nem meggondolatlan reakció és a helyzetfelismerés szintén meghatározó.

A szociáliskészség-fejlesztő programok közül leggyakrabban a következőket alkalmazzák a pedagógusok:

- modellnyújtás- a kívánt viselkedés bemutatása
- problémamegoldás- konfliktus vagy vita esetén alkalmazható
- megerősítés- jutalmazás vagy dicséret
- szerepjáték- az empátia és a proszociális viselkedés kialakulásában segít
- történetek megbeszélése- különböző szituációk értelmezésére és elemzésére szolgál (Zsolnai, 2008).

II.2. A proszociális viselkedés

Az az érzelmi állapot, amely úgy tartozik a proszociális viselkedéshez, mint a düh az agresszióhoz, az empátia, vagyis mások érzelmeiben és érzéseiben való osztozkodás. Általában

úgy vélik, hogy az empátia képezi a proszociális viselkedés érzelmi alapját. Martin Hoffman szerint bármilyen korú gyerek képes empátiát érezni mások iránt.

Nagy József 1996-os és 2010-es tanulmányai szerint proszocialitás segítő életmód, amely mindkét fél érdekeit szolgálja. A nemzetközi szakirodalom szerint összességében proszociális viselkedésnek tekinthető minden olyan cselekedet, amely szándéka szerint mások javát szolgálja. Mussen és Eisenberg (1977) szerint a proszociális viselkedés olyan szándékos tevékenységek összessége, amit az egyén mások megsegítése vagy jóllétének megteremtése érdekében, mindenféle külső jutalom elvárása nélkül tesz (Eisenberg, 1982). Eisenberg és Fabes (1991) megfogalmazásában a proszociális viselkedés egy olyan összetett viselkedéskategória, önkéntes viselkedés, melynek szándéka a másik személy segítése (idézi Hegedűs, 2016, 199).

A gyerek fejlődésével azonban együttérzési képessége is kiterjed, és egyre inkább képes mások bánatát értelmezni és arra megfelelően válaszolni. Hoffman az empátia fejlődésének négy szakaszát különböztette meg. Az első szakasz az első életév folyamán jelentkezik. Már a 2 napos kisbabák is sírnak egy másik csecsemő sírását hallván. Nancy Eisenberg (1992) ezt a jelenséget „érzelmi fertőzésnek” nevezi. Ezek a korai „együtt érző” sírások veleszületett reflexek rokonai, mivel a csecsemők még nyilván nem érthetik meg mások érzéseit. Mégis úgy reagálnak, mintha maguk is éreznék azokat. Az empátia fejlődésének harmadik szakaszát, amely nagyjából az óvodáskornak felel meg, a nyelv és egyéb szimbólumrendszerek egyre kifinomultabb használata hozza magával. A nyelv lehetővé teszi, hogy a gyerekek olyan emberek iránt is érezzenek empátiát, akik verbálisan, látható érzelmek nélkül fejezik ki érzéseiket, vagy akik éppen nincsenek jelen. A mesékből, képekből vagy a televízióból közvetett módon szerzett információk alapján olyan emberekkel is képesek együtt érezni, akikkel sohasem találkoztak (Berghauer-Olasz, 2013).

A proszociális képességek fejlődése során minden olyan szokás, ismeret és minta kialakul, amelyre az egyénnek szüksége van. Megszilárdulnak a hajlamok, kialakulnak különböző képességek és készségek, amelyek az egyéniséget is aktívan formálják és befolyásolják (Nagy, 2010).

A proszociális viselkedésforma jeleit legelőször kétéves korban érzékelhetjük. Ebben a korban a kognitív és szociális kompetencia eléri a kívánt szintet. A gyerek rendelkezik az alapvető szociális interakciók által szerzett tapasztalatokkal, van én tudatuk, meg tudják különböztetni magukat az összes többi személytől, akik őt körülveszik. Azonban arra

képtelenek, hogy a saját lelki állapotukat, érzéseiket és gondolkodásukat meg tudják különböztetni másokétól. A viselkedés tükrében megfigyelhető, hogy már 1-2 évesen is vannak olyan megnyilvánulásaik, amellyel azt sugallják, hogy együtt szeretnének működni, segíteni akarnak (Hoffman, 1976; Brownell, 2013).

Hoffman 1976-os írása szerint azonban a gyerek harmadik éves korában már képessé válik megkülönböztetni a másik személy belső állapotát a sajátjától. Ettől fogva válik lehetővé a proszociális viselkedés elsajátítása. Ez annak köszönhető, hogy a gyerek fogékonnyá válik azokra a szükségletekre, amelyek a másik személyt érintik. Ahogy a gyerek növekszik, úgy fejlődnek a kompetenciái, s a nyelvi fejlődésnek köszönhetően már nemcsak fizikai módon lesz képes kifejezni egy másik egyén belső állapotát, hanem beszéddel is. Ez a fejlődés segít az összetett érzések megértésében is (Eisenberg – Fabes, 1991).

II.3. A sikeres adaptáció és a játék

Az óvodáskorú gyerekeket leginkább a közös tevékenység legfontosabb formája, a játék hozza össze és tartja együtt (Balogh, 2005, 143.). Erre óvodáskorban van a legtöbb lehetőség, ezért is tartják úgy, hogy ez az az időszak, amely a legalkalmasabb az alkalmazkodás fortélyainak elsajátításához.

Játék közben a gyerek egyének közötti kapcsolatai szépen fejlődnek, hiszen a tevékenység során beszélgetnek, barátkoznak egymással, és igyekeznek együttműködni lenni. Ha a játékot az összes fél egyformán élvezzi, valószínűleg keresni fogják a későbbiekben egymás társaságát, hiszen nem csak a kellemetlen, de a kellemes élmények is képesek nyomot hagyni a gyerekekben. Ezen felül a tevékenység során gyerek magatartása, önkontrollja is fejlődés alatt áll (Berghauer-Olasz, 2013, 110.).

A társas fejlődés margójára írható az is, hogy a már korábban megszerzett szociális tapasztalatokat tudja alkalmazni az óvodáskorú gyermek, hiszen a már megszerzett ismeretek alapján tudja irányítani a viselkedését (Mönks – Knoers, 1998, 153.).

„A szociális fejlődés szempontjából fontos szerepe van a gyermek feladattudatának, a szabálytudatának és az éntudatának. Ugyanis, ha a családi vagy óvodai közösségben különböző rábizott feladatokat lát el, amelyeket következetesen számon kérnek tőle, megtanulja, hogy mit lehet, szabad csinálni és mit nem, továbbá megértik a szabályok létezésének okát, megtapasztalják a negatív visszajelzéseken túli következményeket, a belső emóciók átélését,

ezen felül pedig igyekeznek kiemelni önálló szerepüket egy korcsoporton belül” (Mérei –V. Binét, 1993, 174.).

„Miután játékdja a legtöbbinformációt,ezért kellkülönösgonddalfigyelnünka játszógyerekeket,elemeznünkalátottakat,hallottakat.A játékesa tanulásközöttigenszorosa kapcsolat,mivelajátékkal,minttevékenységgelelemijártasságokat,készségeket,képességeketalakíthatunkki.Ezekpedigelengedhetetlenekahhoz,hogybármilyensikertérjenekma jdela gyerekekaziskolában.” - írja Hegyi Ildikó a játék fontosságáról (Hegyi, 2000, 30. o.).

Piaget a játék tudományos vizsgálatában a különböző játéktevékenységeket az életkornak megfelelően csoportosította (Piaget, 1999).

Értelmezésében a játék lehet:

- a gyermek alkalmazkodási formája (a reális világgal való kapcsolata)
- az értelmi fejlődés megnyilvánulása

Módszerei a következők:

- *megfigyelés*: természetes feltételek között kísérte figyelemmel három lánya fejlődését, jegyzőkönyvben rögzítette tapasztalatait.
- *klinikai módszer*: beszélgetés során a felnőtt követi a gyermek képzetáramlását és tereli a kritikus kérdés (de nem a megoldás) felé.

III. Az adaptáció során kialakuló negatív viselkedési formák

*„Volt egyszer egy világ,
a világban egy bolygó,
a bolygón egy földrész,
a földrészen egy ország,
az országban egy város,
a városban egy lakás,
a lakásban egy szoba,
a szobában egy ember,
s az emberben egy világ.”*
(Seth F. Henriett, 2005)

Ezt a világot kell megismernie az óvodapedagógusnak, amikor az óvodába való beilleszkedés nehezen megy a gyerekeknek. Az új környezet, szokások és napirend felboríthatja a gyerek megszokott életvitelét, aminek hatására nem megfelelőképpen viselkedik. Meglepő dolgokat tesz, vagy mond. Hogy ezen segíthessünk, mindenképpen meg kell találnunk a viselkedés okát.

Mivel az elmúlt években megváltoztak a társadalmi, szociális, gazdasági viszonyok, és ezzel együtt a családok életvitele is, egyre nagyobb hangsúly helyeződik a bölcsődei ellátásra. Így alakult ki az, hogy a kisgyermekes családok egyre gyakrabban, legtöbbször a megélhetés miatt, választják a munkát, és gyermeküket bölcsődébe adják.

A szülők feszültsége is teljesen érthető, hiszen a gyerek ebben a korban még nagyon kicsi. Nekik is meg kell barátkozniuk az óvoda gondolatával, és bizalmat kell kölcsönözniük a pedagógus számára, hogy mindazt, amit a gyermek testileg és lelkileg igényel, teljes mértékben teljesíti. Erre kiváló módszernek bizonyul a családlátogatás, amely mindkét fél számára hasznos lehet. A szülő jobban megismerheti pedagógust, akivel a gyerek a nap nagy részét tölteni fogja. A pedagógus szemszögéből ez azért nagyon hatékony, mert fel tudja mérni a családi körülmények, megismerheti a közeget, amelyből a gyerek kiszakad, és megismerheti azokat a személyeket, akiktől a legfőbb viselkedésformákat elsajátította a gyermek (Kertész, 1998).

Ennek hatására merülnek fel azok a problémák, amelyek a viselkedéssel kapcsolatosak. Ezekről azért fontos beszélnünk, mert ez az egyik legmeghatározóbb eleme a beilleszkedés sikerességének. Az emberek az alapján határoznak meg, és jegyeznek meg minket, hogy

hogyan viselkedünk embertársainkkal, barátainkkal, családtagjainkkal szemben. Vannak olyan viselkedési formák, amelyeket a társadalom nem tart elfogadhatónak, vagy egyenesen az általuk támasztott törvényekbe ütköznek.

A gyerek óvodába vagy bölcsődébe kerülésekor korlátozzák őt a cselekvésben az általános civilizációs rendszabályok (pl.: a szobában nem szabad homokozni).

A szándék és végrehajtása, a vágy és a cselekvés közé tehát minduntalan akadályok ékelődnek be. Ha egy szükséglet kielégítése akadályokba ütközik, ha a szándék ellenállásra talál, s ezért nem jut el a célig, ha egy vágy külső akadály folytán nem teljesül, akkor az élőlényben bizonyos feszültség keletkezik. Ezt a feszültséget nevezzük frusztrációnak. Kínos feszültség ez. Kínosságát az elakadás, a tehetetlenség, az akadály tudata adja meg.

A frusztrációs feszültség keletkezését és természetét egy óvoda gyermekén végzett kísérlet mutatja, amelyet Kurt Lewin és munkatársai harminc gyereken végeztek el. Ennek az lett az eredménye, hogy egy frusztrációs helyzet után a megfigyelt gyerekek tevékenységi színvonala csökkent. A frusztráció tehát feszültséget vált ki, a feszültség regresszióhoz vezet, színvonalcsökkenéshez; a gyerek a fejlődésben már túlhaladott viselkedésmódokba csúszik vissza.

Más megfigyelések és tapasztalatok ahhoz a következtetéshez vezettek, hogy a frusztrációval kiváltott viselkedési visszacsúszásnak majdnem mindig agresszív színezete van.

Ezek a tapasztalatok érlelték meg azt a feltevést, hogy az agresszió frusztrációs feszültségből táplálkozik. Az agresszió veleszületettségének elmélete helyett valószínűvé vált az a magyarázat, hogy az agresszió helyzeti eredetű, a mindennapos akadályozások feszültsége váltja ki.

A frusztráció-regresszió-agresszió viselkedésegység különösen kritikus a harmadik életév második felétől az ötödik életév végéig. Ez a kor ugyanis, mint láttuk, az én-élmény megjelenésének és az én első érvényesítésének az időszaka (Méri-Binét, 1970).

A pedagógus feladata az, hogy biztosítsa azokat a feltételeket és körülményeket, amelyek elősegítik a gyerek képességeinek kibontakozását. Meg kell teremteni azt a szituációt, amely során megtanulhatja a társadalom normáihoz való igazodást. Ezeket természetesen csak olyan módszerekkel szabad megtennie a pedagógusnak, amely már bevált a gyakorlatban, és biztosan pozitív eredményhez vezet (Kiss – Orbán, 2009).

Baumrind modellje szerint az óvodásoknak három modelljét figyelhetjük meg:

1. Kompetens gyerek - aki magabiztos, mindenre kíváncsi, érdeklődő, játékos és vidám.
2. Visszahúzódó – az a gyerektípus, aki szégyenlős, fél játszani a társaival, kevés barátot szerez.
3. Éretlen – impulzív, érzelmileg „tapadó” gyerektípus.

Mivel a gyerek éppen akkor kerül új környezetbe, amikor a szoros kötelékek alakulnak ki, valamint az első szociális tapasztalatok megszerzése is erre az időszakra tehető, érthető válik számunkra, hogy a gyerek összezavarodik, és a nehézségek hatására nem a megszokott viselkedési formát alkalmazza. Azonban az új követelményeknek eleget téve be kell illeszkednie, és alkalmazkodnia kell az őt körülvevő személyekhez, megtanulva a helyes magatartást és a türelmet. Mindehhez a pedagógus segítsége is szükséges. A gyerekkel olyan viszonyt kell fenntartania, amely egyszerre szigorú és bizalmas, hogy probléma esetén bátran forduljon a pedagógushoz, ám tudatosítani kell azt is, hogy a nem megfelelő magatartás következményekkel jár (Kertész, 1998).

III.1. Agresszió

Az első szocializációs szintérből való kiszakadás zavaró lehet egy kisgyermek számára, hiszen a megszokott környezettől való elválásnak és egy másikba való beilleszkedésnek negatív hatásai is lehetnek. Az egyik ilyen hatás az agresszió.

A társas fejlődésnek azonban éppolyan fontos aspektusa a kisgyerekek azon képességének fejlődése, hogy akkor is jól viselkedjenek, ha kortársaikkal vannak együtt. Hogy a társas csoport tagjaként elismerjék őket, valahogy le kell gátolniuk dühüket, ha céljaikban akadályozzák őket; más alkalmakkor meg saját személyes vágyaikat kell alárendelniük a csoport érdekeinek. Az agresszió kontrolljának és mások megsegítésének az elsajátítása a kisgyerekek társas fejlődésének legfontosabb feladatai közé tartozik (Berghauer-Olasz, 2013, 96-98.).

III.2. Konverziós zavar

Az agresszió mellett helyet kap a konverziós zavar is, mint negatív következmény az óvodai beilleszkedés során. Hisztériának nevezzük azt a folyamatot, amikor egy erős érzelmi vagy pszichológiai stresszhatás fizikai tünetek formájában jelenik meg (Szendi, 2004).

Az óvodás gyerekeknél a kiváltó ok elsősorban egy olyan cselekedet megtagadása válthatja ki, amely eddig megengedett volt számára. Például otthon, a családon belül lehetősége volt arra, hogy étkezés közben a gyerek játsszon egy játékával, azonban az óvodában meg kell szoknia, hogy ezt nem teheti meg.

Ezeknek a viselkedési formáknak a kialakulásáról elsősorban nem a gyerek tehet. Fontos, hogy figyelembe vegyünk, hogy milyen családban nőtt fel, illetve az is, hogy milyen nevelést kapott. Mindezeket azért nem szabad szem elől téveszteni, mert ez a két tényező a legbefolyásolóbb a személyiség fejlődéséhez, és ettől függ, hogy az egyén személyisége teljesen egészséges lesz-e.

Baumrind a gyerekek típusainak meghatározása mellett a szülőket is csoportokra osztja az alapján, hogy hogyan bánnak a gyerekekkel. Ennek eredményeként megkülönböztethetjük a következő szülő típusokat:

1. Tekintélyelvű szülő – parancsoló magatartás, nem kifejezetten gyerek, sokkal inkább szülő centrikus. Ez a szülő típus azt sugallja a gyerek felé, hogy a gyereknek kötelezettségei vannak, és csak a szülőnek lehetnek jogai. Az ilyen szülő általában visszahúzó, félénk gyereket nevel.
2. Engedékeny szülő – a másik véglet, amelyben ugyan a gyerek áll a középpontban, mégsem előnyös gyereknevelés során ezt a módszert alkalmazni. Ez a szülő típus minden esetben kerül a büntetéseket, nem szab határt a gyereknek, ez által a gyerek személyisége éretlen lesz.
3. Mérvadó szülő – ez a szülő típus az „arany középút”, amely egyesíti a két végletet, és egy ideális szülőmodellt állít elénk. Tehát gyerekközponitúak, és egyben követelők is. Készek a kompromisszumokra. Az általuk támasztott mércéknek vannak okai, amelyekről a gyerekeket is tájékoztatják. Az ilyen szülő kezei alól általában egy kiegyensúlyozott, vidám, érdeklődő, gondolkodni tudó gyerek kerül be az óvodai közösségbe (kompetens gyerek) (idézi Hegedűs, 2016).

III.3. Az indulat. Magatartási nehézségek

Atkinson (1997) szerint „azok a legalapvetőbb érzések, amelyeket mindannyian átélünk, nemcsak olyan motívumokat tartalmaznak, mint az éhség vagy a nemi vágy, hanem olyan érzelmeket is, mint az öröm vagy a harag. Az érzelmek és a motívumok szorosan

összetartoznak. Az érzelmek ugyanúgy aktiválhatják és irányíthatják a viselkedést, mint az alapvető motívumok”

Egy érzelem több összetevőből áll:

- Az érzelmekben legtöbbször felismert alkotóelem annak szubjektív élménye – az érzelem állapotához kapcsolódó belső érzéseink.
- A második összetevő a testi reakció. Amikor például dühösek vagyunk, hangunk megemelkedik és remegni kezd, még ha nem is akarjuk.
- A harmadik összetevő az érzellemmel együtt járó, automatikusan előjövő gondolatok és vélekedések összessége. Az öröm élményekor például gyakran gondolunk az öröm okára.
- Az emocionális élmény negyedik összetevője az arckifejezés.
- Az ötödik alkotóelem az érzelmeire adott általános válasszal kapcsolatos; a negatív érzelmek például sötétebb színben tüntetik fel a világot.
- A hatodik összetevőt az érzelmekhez kapcsolódó cselekvéses tendenciák alkotják, azok a viselkedések, amelyeket az emberek az adott érzelem átélésekor hajlamosak véghezvinni. A düh például agressziót szülhet (Atkinson, 1997).

A gyermek fejlődésével együtt járnak az indulati feszültségek is, amelyek kisóvodás korban általában elég elhamarkodott cselekvésbe csapnak át. Ez azt jelenti, hogy a feszültség észlelését követően a gyerek azonnal cselekszik: csapdos, rugdos, dobál. Az óvónőnek ilyen esetekben nem szabad haraggal fordulnia a gyerekhez, hiszen ez a fajta viselkedési forma a nyugtalanság, a szorongás és a félelem megnyilvánulása lehet.

Semmiképp nem megoldás az, ha arra tanítjuk a gyereket, hogy az agresszióra agresszióval feleljen. A cél nem az, hogy „egyenlítsünk”, hanem az, hogy az indulatokat féken tartsuk. Igazságot sem kell tennünk, mert a gyerek megszokja, hogy a felnőttek mindent megoldanak helyette, és nem fognak a későbbiekben önállóan gondolkodni a problémákon.

A magatartási nehézségek kialakulását rengeteg dolog előzi meg. Ezeknek két nagy csoportja van:

- endogén – minden örökölt tényező ide tartozik
- exogén

- Biológiai környezeti ártalmak – terhesség, és csecsemőkor alatt elszenvedett bántalmak, negatív hatások.
- Tartós szociális ártalmak – ingerszegény környezet, a szülő-gyerek kapcsolat hiánya (vagy túl kései erőltetése), zavart kapcsolat a szülő és a gyerek között: túlféltés, ridegség, agresszió.
- Traumák – bármilyen esemény, amelyet a gyerek negatívan él meg.
- Hibás terhelések – a szülő, nevelő, óvónő, tanár figyelmen kívül hagyja a gyerek személyiségét, annak egyéni adottságait, és úgy szab ki feladatokat.

Ebből is látszik, hogy ezeknek a magatartási nehézségeknek az okait nem a gyerekekben kell keresni, hanem sokkal inkább a szociális kapcsolatokban. Előidézheti őket a szülők nem megfelelő nevelése, a szülők válása, az egyik szülő elvesztése, vagy akár a családban adódó élethelyzeti krízisek is. Mindezeknek pszichikai tünetei is lehetnek, amelyek elsősorban arra szolgálnak, hogy fenntartsák a gyerek lelki egyensúlyát. Ilyen tünet lehet az újszopás, a tickelés, a hazudozás, körömrágás, hajtépés, stb.

Minden egyes életkornak megvannak a maga félelmei, amelyek befolyásolják az emberi viselkedést. Óvodáskorban a legnagyobb a bizonyos szociális félelem. Ilyenkor kialakulhat a bizonyos szociális szorongás, melynek tünetei közé sorolhatjuk azt is, hogy például huzamosabb ideig rettegnek egy-egy idegen személytől (ez kezdetben akár az óvónő is lehet). Az idegen személy lehet egy vele egykorú gyermek, vagy egy felnőtt is. Ez a fajta szorongás általában hat éves kor előtt jelentkezik a kisgyermeknél.

Az effajta szorongás súlyos tényező lehet, és nagyban befolyásolhatja a gyerek beilleszkedési és alkalmazkodási képességeit.

Ezeknek a szorongásoknak, félelmeknek is megvannak a saját okai. Legtöbbször a háttérben egy fontos családtag megbetegedése, elvesztése áll, de akár a konfliktusos közegből származó gyerekekkel is gyakran előfordul, hogy jelentkeznek nála ezek a tényezők.

IV. Interjú

A munka alátámasztásaként fontosnak tartottam, hogy a témával kapcsolatban egy helyi óvodapedagógus véleményét is kikérjem, aki már több, mint egy évtizede szolgálja a felnövekvő nemzedék beilleszkedésének elősegítését. Az illető egy vegyes csoportban dolgozik, 25 fős csoporttal. Véleménye szerint a gyerekek könnyen beilleszkednek az óvodai környezetbe. Szeretik a vidám társaságot, a színes játékokat, zenét, és nem utolsósorban együtt a szabadban való foglalkozásokattavasszal. Szeretnek egymással játszani az óvodai játszótéren, ahol mindig történik valami izgalmas, s ezután minden kis történetet meg kell hallgatnia az óvodapedagógusnak.

Természetesen vannak gyerekek, akik nehezebben illeszkednek be az új környezetbe. Rájuk több figyelmet kell szánniuk. Több olyan példát hozott fel az interjú során, ahol a beilleszkedés nehézséget okozott, melyek közül a legkülönfélébbekkel ismerkedhetünk meg. Elmondása szerint volt olyan gyerek aki az otthoni környezet, a család hozzáállása, és viselkedése tette nehezebbé az új környezet elfogadását. Nem kapott elég figyelmet otthon, vagy akár olyan is volt, hogy túlzottan el volt kényeztetve. Ez a viselkedésében is megnyilvánult. Sokszor hisztis volt, ha nem kapott meg valamit azonnal. Mivel sokat hisztizett, sírt, ezért a többi gyerek is kevesebbet játszott vele. De volt rá példa, hogy a gyerek visszahúzódott, nem akart senkivel sem játszani, a foglalkozásokon sem vett részt, kevés gyereket mondott barátjának (vagy egyáltalán nem volt). Sírdogált gyakran és a szüleit szólította, nehéz volt számára elszakadni a családtól, és az azon belüli szokásoktól, szabályoktól.

A megszólított pedagógus úgy gondolja, hogy egy átlagos gyermeknek legtöbbször egy hónapnyi idő elég ahhoz, hogy beilleszkedjen az óvodai környezetbe. Egy zárkózottabb gyermeknél ez eltarthat akár több hónapig is, attól függően, hogy mi az, ami számára nehézséget okoz a folyamat során.

Mint óvónő, mit is tehetünk egy ilyen helyzetben? A kérdésre a következő választ kaptam: *„Igyekszem mindenben segíteni a gyerekek mihamarabbi beilleszkedését. Sokat beszélgetünk, együtt játszunk, rajzolunk, szeretgetem őket, és igyekszem mindenben a kedvükben járni. Ezzel kapcsolatban támogatnám, hogy fokozatosan szoktassuk be a gyereket az intézményben felállított szabályokhoz, foglalkozásokhoz. Jó ötletnek tartom, hogy ne úgy legyen az oviba járás, hogy egyik nap még az egész napját anyuval és apuval tölti, hanem egyik nap elmegy anyuval megnézni, milyen is az ovi. Másik nap már egy foglalkozáson is részt vesz,*

vagy játszik egy-két gyerekkel. Természetesen ez több energiát és odafigyelést igényel mind a szülő, mind pedig az óvónő részéről, de ezt követően nem lennének később problémák, legalábbis nem annyi.”

Az óvónő véleménye szerint a gyermek családi háttere nagyon sokban befolyásolja a gyermek beilleszkedését. Egy rendezett család gyereke, ahol megfelelő az anyagi háttér, rendezett a lakás vagy a ház, sokkal hamarabb beilleszkedik. Az is sokban segít, ha másokkal is megismerkedett már a szomszédságából, akár vele egykorú gyerekekkel, és sikerült barátságot kötniük. Ezzel szemben egy csonka család gyermeke, vagy ahol túl féltők és túl engedékenyek a szülők, sokkal nehezebb. Az ilyen gyermeknek sokkal több idő kell a beilleszkedéshez.

Az interjúból kiderült, hogy az említett óvónő előnyben részesíti azt a fajta beszoktatást, amely során először csak fél napot, vagy 1-2 órát kell töltenie az intézményben. Ennek hatására már tudja, mire számíthat, így a szorongás és a félelem is csökken. Kialakul egyfajta biztonságérzet, nem lesz számára teljesen új a környezet. A gyerekekkel és a pedagógussal is lesz alkalma ismerkedni, így már nem lesz számára teljesen ismeretlen a társaság.

Beilleszkedés a szülő szemével

Szerettem volna, ha vizsgálatom nem egyoldalú, ezért a szülőket is megkérdeztem, milyen tapasztalataik vannak ezzel az időszakkal kapcsolatban. Egy szülőcsoport véleményét kértem ki a témával kapcsolatban. A csoport 14 főből állt. A megkérdezettek kora változó, azonban többségük 25-30 éves kor közé tehetőek, mindannyiak az elsődleges gondozók – anyák.

A szülők többsége elmondásuk szerint nem díjazza a beszoktatás folyamatát. Ezt azzal magyarázzák, hogy nem mindig van idejük csak egy pár órára elvinni a gyermeket az óvodába (különösen nem ott maradni vele), mire hazaérnek máris mehetnek vissza, és az otthoni munka elmarad. Könnyebb reggel elvinni és este hazahozni. Egyeseknek nincs rá lehetőségük, hogy csak egy bizonyos időre vigyék a gyermeket, mert reggel ahogy viszik a gyermeket utána ők is munkába mennek és csak késő délután tudnak értük jönni. Az egyik szülő szerint a beszoktatás, amelyet néhány óvodában alkalmaznak, felesleges. A gyereket összezavarja, ahelyett, hogy egy keretet adna a napnak.

A szülők többi része egyetértenek és elfogadják az egyes óvodákban alkalmazott beilleszkedési fázist.

A szülők elmondása szerint a gyerekek többsége viszonylag hamar és kevesebb „reggeli hisztivel” sikerült beilleszkedni az óvodai csoportba és barátokat szerezni. Ezek a gyerekek az óvoda előtt is sok emberrel érintkeztek, a családok sokat jártak el társaságba, a gyerekek sokat játszottak a szomszédban lévő gyerekekkel.

A csoport másik fele viszont egy kicsit nehezebben illeszkedett be az óvodai környezetbe. Több volt a reggeli hiszti, egésznap sírt, nem akart a többi gyerekekkel játszani, az óvónővel lenni, az anyukáját szólította. Ezek a gyerekek, a szülők elmondása szerint, keveset vagy egyáltalán nem jártak el társaságba.

Az interjúban elhangzottakat nem lehet általánosítani egyik oldalról sem. A pedagógus szerepe ebben az esetben az, hogy felismerje, a gyerekeknek szüksége van-e a beszoktatásra, és ha igen, akkor mennyi ideig és javasolhatja a szülőnek, hogy továbbra is csak fél napokat legyen. Azok a gyerekek, amelyek olyan családba tartoznak, akik rendszeresen járnak nagyobb társaságba és sok emberrel találkoznak a szűk környezetén kívül, valószínűleg kevesebb idő kell ahhoz, hogy megszokjanak egy új környezetet, ahogy a barátságkötés is könnyebben megy számukra.

Összefoglalás

Munkám céljával tűztem ki, hogy az óvodáskorú gyermekek szocializációs és adaptációs képességeit vizsgálom meg.

A gyerekek beilleszkedési képességei és azok kialakulása a szülőtől és a szűk családi körtől is függ. Piaget szerint a fejlődés lényege az alkalmazkodás (adaptáció) folytonossága, ami tulajdonképpen a biológiai evolúció pszichés modell-analógiája. Az alkalmazkodás ebben az értelemben is a szervezet és a környezet kölcsönhatása, vagyis a viselkedés olyan szerveződése, amely kedvez a szervezet működésének.

Amennyiben az egész adaptációs jelenséget, mint információfeldolgozási folyamatot vizsgáljuk, akkor jóval közelebb jutunk az oktatás, illetve pedagógiai megközelítéshez.

Az óvodapedagógus szerepe ebben a helyzetben igen fontos, hiszen a társadalmi szokásokat és szabályokat az ő segítségével kell elsajátítaniuk. Ebben az esetben a játék különösen fontos szerepet játszik. Minden gyereknek van kedvelt játéka, ez pedig nagy segítségként fogható fel a beilleszkedést illetően. Játék közben a gyerek fejlődik. Bizonyos ideig összhangban kell lenni társaival, beszélgetnie kell velük. Ezek a társadalmi interakciók elősegítik a barátkozás és a beilleszkedés sikerességét.

Óvodáskorban a társas fejlődésnek köszönhetően a gyermek fokozatosan képes lesz arra, hogy magatartását a már korábban felfogott, megérett szociális tapasztalatok alapján kezdje irányítani.

Ha a gyerek negatívan fogadja a környezetéből való kiszakadást, az különféle viselkedési zavarokat, agressziót és hisztit is eredményezhet. Ezeket a pedagógusnak higgadtan és bölcsen kell kezelnie.

A beilleszkedés sikerességét befolyásolja, hogy a család mennyire társaságkedvelő, mennyi barátjuk van, milyen gyakran járnak rokonoknál, ismerősöknél. Ahogyan az utolsó fejezetből kiderült, a tapasztalat általában az a szülők körében, hogy a gyerek könnyebben barátkozik, és illeszkedik be, ha már megszokta, hogy folyamatosan új embereket ismer meg.

Következtetésként elmondható, hogy az első szocializációs szintér, azaz a család, nagy hatással van a gyerek mindennemű viselkedési formájára. A család tagjainak személyiségétől,

összetételétől, szokásaitól és szabályaitól függ, hogyan reagál a gyerek a változásokra. A már megszokott környezetből való kiszakadást a kisgyermek számára elsőként az óvoda jelenti.

Ahhoz, hogy elkerülhetőek legyenek a nem várt interakciók a gyerek részéről, egyértelműen támogatónak, türelmesnek, megértőnek és empátikusnak kell lennie a szülőnek csakúgy, mint a pedagógusnak

Felhasznált irodalom

1. Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, 2006.
2. Atkinson, Rita L.: Pszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
3. Bagdy Emőke: Családi szocializáció és személyiségzavarok, Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.
4. Balogh Tibor: Lélek és játék. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2001.
5. Bányász Ibolya: A szocializáció folyamata és szinterei, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, 2008.
6. Báthory Zoltán- Falus Iván: Pedagógiai Lexikon, Keraban Kiadó, 1997.
7. Baumrind, Diana: Current patterns of parental authority, *Developmental Psychology Monographs*, 1971.
8. Belsky, Jey: A gén, Park Könyvkiadó, 2017.
9. Berghauer-Olasz Emőke: Fejlődéslélektan (jegyzet), Beregszász, 2013.
10. Bove Eszter: Készségfejlesztés az oktatásban, Budapest, 2013.
11. Brownell, C. A.: Early development of prosocial behavior: Current perspectives. *Infancy*, 18(1), 2013; (idézi Hegedűs Szilvia: A proszociális viselkedésfejlődéseés fejlesztése kisgyermekkorban, 2016).
12. Cole, Michael - Cole Sheila R.: Fejlődéslélektan, Osiris Kiadó, 2006.
13. Csányi Yvonne: Az együttnevelés fontosabb tényezői, feltételei, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest, 2001.
14. Eisenberg, N., – Fabes, R. A.: Prosocial behavior and empathy. A multimethod developmental perspective. In M. S. Clark (Ed.), *Prosocial behavior* (pp. 34–61). London: Sage Publications, 1991. (idézi Hegedűs Szilvia: A proszociális viselkedésfejlődéseés fejlesztése kisgyermekkorban, 2016).
15. Eisenberg, N.: *The development of prosocial behavior*. London: Academic Press, 1982.
16. Eisenberg, N. – Mussen, P. H.: *The roots of prosocial behavior in children*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989; (idézi Hegedűs Szilvia: A proszociális viselkedésfejlődéseés fejlesztése kisgyermekkorban, 2016).
17. Hegedűs Szilvia: A proszociális viselkedés és fejlesztése kisgyermekkorban, *Magyar Pedagógia* 116. évf. 2. szám, 2016.
18. Hegyi Ildikó: Fejlődési lépcsőfokok óvodáskorban, Okker Kiadó, 2000.
19. Hewstone, Miles – Stroebe, Wolfgang: *Szociálpszichológia*, Akadémiai Kiadó, 2007
20. Hewstone – Stroebe – Codol – Stephen: *Szociálpszichológia*, Akadémia Kiadó, 2007.

21. Hoffman, M. L.: Empathy, role-taking, guilt, and development of altruistic motives. In T. Lickona (Ed.), *Moral development and behavior: Theory, research and social issues* (pp. 124–143). New York: Holt, 1976; (idézi Hegedűs Szilvia: *A proszociális viselkedésfejlődése és fejlesztése kisgyermekkorban*, 2016).
22. Kertész Gabriella: A bölcsődei adaptáció beilleszkedési problémák a bölcsődében, In: *Segítő környezetben (Bölcsődei tanulmányok)*, 1998.
23. Kiss Szidónia- Orbán Réka: Viselkedészavaros és tanulási zavaros gyerekek inkluzív oktatása, In: *Gyógypedagógiai Szemle, XXXVII. évf.*, 2009.
24. Maccoby, E.: Historical Overview Of Socialization Research and Theory. In: Grusec J.E., Hastings P.D. (eds.) *Handbook of Socialization: Theory and Research*, Guilford Press, New York, 2007. (idézi Hegedűs Szilvia: *A proszociális viselkedésfejlődése és fejlesztése kisgyermekkorban*, 2016).
25. Mérei Ferenc- Binét Ágnes: *Gyermeklélektan*, Medicina Könyvkiadó ZRT, 2006.
26. Mönks, Franz J. - Knoers Alphons M. P. : *Fejlődéslélektan*, Urbis, Budapest, 2004.
27. Nagy József: *Nevelési kézikönyv*, Mozaik Kiadó, Szeged, 1996.
28. Nagy József: *Új pedagógiai kultúra*, Mozaik Kiadó, Budapest, 2010.
29. Nagy József: *XXI. század és nevelés*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
30. Piaget, Jean - Bärbel Inhelder: *Gyermeklélektan*, Osiris Kiadó, 2004.
31. Piaget, Jean: *Szimbólumképzés a gyermekkorban*, Kairosz Könyvkiadó KFT, 1999.
32. Sallai Éva: *Tanulható- e a pedagógusmesterség?* Veszprémi Egyetemi Kiadó, 1996.
33. Szendi Gábor: *A konverziós hisztéria fogalmának rövid története és neurobiológiai modellje*, *Pszichiatria Hungarica*, 2004.
34. Tari Annamária: *Bátor generációk*, Tericum Kiadó, 2017.
35. Vekerdy Tamás: *Kisgyerekek, óvodások...*, Central Média csoport, 2016.
36. Zrinszky László: *Nevelélmélet*, Műszaki Könyvkiadó, 2002.
37. Zsolnai Anikó: *A szociális készségek fejlődése és fejlesztése gyermekkorban*, *Iskolakultúra Online*, 2, 2008.

Melléklet

Az interjú során feltett kérdések az óvónőhöz

1. Mióta dolgozik óvónőként?
2. Hány fős csoportja van?
3. Általánosságban az óvodásai könnyen beilleszkedtek az óvodai környezetbe?
4. Volt olyan gyerek, akinek az óvodai beilleszkedés nehezen ment? Mi volt az oka?
5. Mennyi idő szükséges ahhoz, hogy egy átlagos gyermek beilleszkedjen az óvodai társadalomban? Ezzel szemben egy zárkózottabb gyereknek mennyi időre van szüksége?
6. Mint óvónő, hogyan segíti a beilleszkedést a gyermek számára?
7. Mennyire befolyásolja a gyermek családi háttere a beilleszkedési folyamatot?

Az interjú során feltett kérdések a szülőkhöz

1. Ön szerint fontos-e a beszoktatási folyamat az óvodában? Mit gondol róla?
2. Mennyi idő kellett, hogy a gyermeke teljesen beilleszkedjen?
3. Milyen problémákkal kellett megküzdeniük reggelente (agresszív volt-e a gyerek, vagy sírt, stb.)?
4. Az óvoda előtt volt-e a gyermek olyan környezetben, ahol felnőttekkel, illetve vele egykorú gyerekekkel találkozott?

Резюме

Метою роботи є представлення адаптивності дітей дошкільного віку з урахуванням розглянутих джерел та інтерв'ю. Тема актуальна в сьогоденні оскільки кожного місяця приходять нові дітки в дитячий садок, яким потрібно адаптуватися, і необхідно знати адаптаційність дітей, щоб допомогти швидко пристосуватися дитині в соціум.

Робота базується на чотирьох розділах, перша з яких – взаємозв'язок між особистістю та спільнотою. Друга частина стосується адаптації та її процесу. У наступному розділі розглядаються негативні поведінки, що виникають внаслідок адаптації. Останній розділ підбиває підсумки інтерв'ю та групову бесіду з батьками.

Отже, адаптація дитини до нових для неї умов середовища – важкий та болючий процес. Адаптація до дитячого садка відбувається неоднаково у різних дітей, відповідно до віку, стану здоров'я, стилю виховання в сім'ї, родинних взаємин, рівня розвитку в дитини ігрових навичок, її контактності, доброзичливості, емоційної залежності від матері.